

บทที่ 1

บทนำ

1.1 หลักการและเหตุผล

ประเทศไทยเป็นแหล่งผลิตทุเรียนและมังคุดที่สำคัญของโลก มีปริมาณการส่งออกสูงและเพิ่มสูงขึ้นต่อเนื่อง (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2554) ปัจจุบันมีการค้าชายแดนที่สำคัญซึ่งอยู่ใกล้แหล่งผลิตมากที่สุดคือ ด้านกัมพูชา และมีการส่งออกผลไม้เข้าสู่เวียดนามเป็นจำนวนมากโดยมีอัตราการขยายตัวของมูลค่าการส่งออกทุเรียน มังคุดและเงาะสูงร้อยละ 102, ร้อยละ 22, และ ร้อยละ 195 ตามลำดับ รวมมูลค่าส่งออกสูงกว่า 300 ล้านบาท นอกจากนี้พบว่าลองกองเป็นผลไม้ที่มีการส่งออกไปยังกัมพูชาและเวียดนามจำนวนมาก (ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักงานปลัดกระทรวงพาณิชย์, 2554) ตลาดผลไม้ในประเทศกัมพูชาและเวียดนามจัดเป็นตลาดการค้าใหม่ที่มีเข้ามา มีบทบาทสำคัญต่อระบบห่วงโซ่อุปทานของผลไม้ไทย โดยประเทศกัมพูชาเป็นตลาดการค้าผลไม้อีกหนึ่งแห่งหนึ่งที่สำคัญต่อธุรกิจผลไม้ คือ รับซื้อผลไม้คุณภาพระดับรองที่ไม่สามารถส่งออกไปยังประเทศอื่นๆ ได้ ปัจจุบันเทคโนโลยีการผลิตผลไม้ยังมีขีดจำกัด ส่งผลให้ผลไม้ต่างๆ ออกสู่ตลาดในช่วงเวลาที่ใกล้เคียงกันคือ ช่วงเดือนพฤษภาคม-เดือนกันยายน เกิดปัญหาต่างๆ ได้แก่ ปริมาณผลผลิตกระจุกตัวส่งผลกระทบต่อภาระขายผลผลิตออกจากแหล่งผลิต ทำให้ถูกพ่อค้าคนกลางสามารถควบคุมราคาได้ ปัญหาผู้ขนส่งสินค้าไม่เพียงพอส่งผลต่อดัชนีทุนการขนส่งที่เพิ่มสูงขึ้น ปัญหาคุณภาพสินค้าเช่น ทุเรียนอ่อน มังคุดเปลือกแข็ง อาการเนื้อแก้ว ขางไหลในผลมังคุด เงาะขนดำ ผลลองกองหลุ่ยร่วง สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2554) รายงานว่า ปริมาณผลผลิตทุเรียนและมังคุดที่สามารถส่งออกได้สูงถึงร้อยละ 40 ของปริมาณผลผลิตทั้งหมด และอัตราการขยายตัวของทุเรียน มังคุด เงาะ และลองกองมีการขยายตัวต่อเนื่องทุกปี จากการเก็บข้อมูลเบื้องต้นพบว่า ในฤดูกาลผลไม้ 2552-3 ของจังหวัดจันทบุรี พบพ่อค้าที่ทำการส่งออกผลไม้เช่น ทุเรียน มังคุด เงาะ ลองกอง ไปยังประเทศกัมพูชาและเวียดนามมากขึ้น และพบว่าพ่อค้าเหล่านั้นเป็นคนกัมพูชาและเวียดนาม ซึ่งเป็นการเข้ามาดำเนินธุรกิจแข่งกับคนไทย แสดงถึงศักยภาพของเหตุการณ์ที่จะเกิดภายใต้ประชาคมอาเซียน ปัจจุบันแต่ละประเทศมีการเตรียมความพร้อมกับการเปิดเสรีทางการค้าโดยประเทศเวียดนามเริ่มมีการเข้มงวดกับผลไม้นำเข้าจากต่างประเทศ โดยมีระเบียบว่าด้วยมาตรฐานทางเทคนิคสำหรับการนำเข้าผลผลิตด้านการเกษตร มีผลใช้บังคับในปี 2554 เพื่อควบคุมตรวจสอบผักและผลไม้ทุกชนิดที่นำเข้าทางทะเล อากาศ และทางบกซึ่งเน้นการตรวจสอบสินค้าจากประเทศจีน ระเบียบดังกล่าวแสดงให้เห็นว่ามาตรการป้องกันผลกระทบต่างๆ นั้นทฟงศ์ (2552) พบว่า ภายหลังจากการทำเขตการค้าเสรีทำให้เกิดมาตรการที่ไม่ใช่ภาษี (Non-Tariff) มากขึ้นส่งผล

ทำให้ต้นทุนของระบบการผลิต การแปรรูปและการส่งออกในระบบธุรกิจเกษตรเพิ่มขึ้น และพบว่าราคาผลผลิตส่งออกเฉลี่ยเป็นปัจจัยด้านลบต่อปริมาณนำเข้ามังคุดจากประเทศไทย นอกจากนี้ เดชและคณะ (2552) ศึกษาศักยภาพของประเทศเวียดนาม พบว่าความสามารถของเวียดนามที่สูงกว่าไทยคือด้านยุทธศาสตร์โครงสร้างและสภาพการแข่งขัน เนื่องจากเวียดนามอยู่ใกล้กับประเทศจีน และเวียดนามมีกลยุทธ์ในการขายที่กำลังพัฒนาอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งเวียดนามมีรัฐบาลและรัฐวิสาหกิจให้การสนับสนุน การพัฒนาที่รวดเร็วของเวียดนามจึงเป็นประเทศคู่แข่งทางการค้าที่สำคัญของประเทศไทย เนื่องจากสามารถผลิตทุเรียน มังคุด และเงาะได้ นอกจากนี้ยังพบว่าในประเทศกัมพูชาสามารถปลูกทุเรียนได้ ทำให้เห็นว่าประเทศทั้งสองสามารถผลิตและอาจเป็นประเทศผู้ผลิตผลไม้ที่สามารถส่งออกสินค้าได้ในอนาคต หนึ่งในปี พ.ศ. 2558 กลุ่มประเทศในประชาคมอาเซียนรวมถึงประเทศจีนจะเปิดเสรีในทุกภาคส่วนซึ่งย่อมส่งผลให้ประเทศไทยจะต้องเผชิญกับการเข้าสู่ภาวะแข่งขันที่เข้มข้นและรุนแรงขึ้นทั้งในด้านเศรษฐกิจและการค้าของประเทศ ปัจจุบันเกษตรกรส่วนใหญ่โดยเฉพาะเกษตรกรขนาดเล็กซึ่งมีการปรับตัวได้ช้า ยังไม่ทราบถึงผลกระทบของสิทธิที่ได้รับจากการเป็นหนึ่งประชาคมอาเซียน โดยเฉพาะการปรับตัวของแต่ละประเทศในเชิงการค้าในอนาคต เช่น กำหนดมาตรการที่ไม่ใช่ภาษี ซึ่งประเทศไทยมีประสบการณ์จากการทำเขตการค้าเสรีไทย-จีน ทำให้ผู้ประกอบการไทยต้องเสียภาษีส่งออกข้าวช้อน เช่น ภาษีมูลค่าเพิ่ม เป็นต้น จากข้อมูลข้างต้นทำให้เห็นว่าการเข้าอยู่ในระบบเสรีดังกล่าวย่อมมีทั้งผลดีในแง่ของการขยายตลาดให้ใหญ่ขึ้น ช่องทางการดำเนินธุรกิจมากขึ้น เช่น เกษตรกรที่มีศักยภาพสามารถเข้าไปลงทุน ใช้แรงงานราคาถูกได้ ในขณะที่ผลเสียต่อธุรกิจของผลไม้ที่ส่งผลกระทบต่อกเกษตรกรอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้เช่น ราคาสินค้า แรงงาน การแข่งขันที่รุนแรง เกษตรกรที่สามารถปรับตัว สามารถใช้ประโยชน์จากการเป็นหนึ่งสมาชิกประชาคมอาเซียนได้

อนึ่งจากการประชุมกลุ่มย่อยร่วมกับตัวแทนเกษตรกร ผู้ประกอบการและผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อเลือกชนิดของผลไม้และขอบเขตงานวิจัย ทำให้งานวิจัยชิ้นนี้มุ่งเน้นศึกษา ทุเรียน มังคุดและลองกอง ทำการศึกษาโซ่อุปทาน ศักยภาพการผลิตของผลไม้ สภาพการแข่งขัน โอกาสและอุปสรรคระหว่างไทย กัมพูชา และเวียดนาม (ตอนใต้) คาดการณ์ผลกระทบจากการเปิดการค้าเสรีในประชาคมอาเซียนต่อเกษตรกรและผู้ประกอบการ เพื่อใช้เป็นแนวทางและคำแนะนำในการปรับตัวของเกษตรกร ผู้ประกอบการ และข้อเสนอเชิงนโยบายแก่ภาครัฐ โดยทำการศึกษาในพื้นที่ภาคตะวันออกได้แก่ จังหวัดจันทบุรี ระยอง และตราด และภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างได้แก่ ศรีสะเกษ ซึ่งเป็นแหล่งผลิตไม้ผลที่สำคัญของประเทศ เมื่อโครงการวิจัยแล้วเสร็จข้อมูลที่ได้รับน่าจะมีส่วนในการเสริมสร้างศักยภาพในการแข่งขันและตอบรับการเข้าสู่เขตการค้าเสรี

1.2 วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อศึกษาโซ่อุปทาน ศักยภาพการผลิตของผลไม้ระหว่างไทยกับกัมพูชาและเวียดนาม
- 2) เพื่อศึกษาสภาพการแข่งขัน โอกาส และอุปสรรคการนำเข้า/ส่งออกผลไม้ระหว่างไทยกับกัมพูชาและเวียดนาม
- 3) เพื่อศึกษาและคาดการณ์ผลกระทบทั้งทางบวกและทางลบจากการเปิดการค้าเสรีในประชาคมอาเซียนต่อเกษตรกรและผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง
- 4) เพื่อให้คำแนะนำแนวทางการปรับตัวและรูปแบบการผลิตที่มีประสิทธิภาพของผลไม้สำหรับเกษตรกรและผู้ประกอบการไทย

1.3 ขอบเขตการศึกษา

ในการวิจัยได้แบ่งการศึกษาจากข้อมูล 2 ส่วน คือ ข้อมูลทุติยภูมิ (secondary data) ซึ่งจะศึกษาข้อมูลจากการรวบรวมเอกสาร บทความ หนังสือ วิทยานิพนธ์และปัญหาพิเศษที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องทั้งภายในและต่างประเทศ ข้อมูลการส่งออก-นำเข้าสินค้าอาศัยจากหลายแหล่ง เช่น สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรสำนักส่งเสริมสินค้าเกษตร และกรมการค้าภายใน โดยเริ่มเก็บข้อมูลตั้งแต่ปี 2544-ปัจจุบัน และข้อมูลปฐมภูมิ (primary data) รวบรวมได้จากการสัมภาษณ์ โดยเน้นพื้นที่ที่มีการผลิตทุเรียน มังคุดและลองกอง ได้แก่ จังหวัดจันทบุรี ระยอง ตราด และศรีสะเกษ รวมถึงการเก็บข้อมูลจากประเทศเป้าหมาย ได้แก่ ประเทศกัมพูชา เก็บข้อมูลในจังหวัดกำโปง โสม กำปอด กำปงจาม และพนมเปญ จากเกษตรกรอย่างน้อย 3 ราย/ชนิด ผู้ค้าส่งค้าปลีกอย่างน้อย 5 ราย และผู้นำเข้า/ส่งออกอย่างน้อย 3 ราย และประเทศเวียดนาม (ตอนใต้) ซึ่งได้จากการสัมภาษณ์ผู้บริหารของสถาบันวิจัยไม้ผลภาคใต้ (Southern Fruit Research Institute (SOFRI) และเก็บข้อมูลแหล่งผลิตไม้ผลเขตภาคใต้ที่สำคัญของประเทศอย่างน้อย 3 จังหวัด ได้แก่ Dong Nai, Tien Giang และ Ben Tre โดยทำการเก็บข้อมูลจากเกษตรกรอย่างน้อย 3 ราย/ชนิด ผู้ค้าส่งค้าปลีกอย่างน้อย 5 ราย และผู้นำเข้า/ส่งออกอย่างน้อย 3 ราย

1.4 วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจและบรรยาย (Survey and Descriptive Research) เพื่อหาอุปสงค์และอุปทานทั้งภายในและต่างประเทศ ตลอดจนการวิเคราะห์เปรียบเทียบเชิงนโยบายของประเทศคู่ค้าและคู่แข่งที่สำคัญ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศอาศัยข้อมูล 2 แหล่ง ได้แก่

1) ข้อมูลปฐมภูมิ (primary data) รวบรวมได้จากการสัมภาษณ์และแบบสอบถาม ทั้งนี้เพื่อรวบรวมข้อมูลในการศึกษาเช่น ต้นทุน การผลิต ราคาผลผลิต การแข่งขัน การตลาด การส่งออกและการแปรรูป

2) ข้อมูลทุติยภูมิ (secondary data) ได้จากการรวบรวมเอกสาร บทความ หนังสือ วิทยานิพนธ์และปัญหาพิเศษที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องทั้งภายในและต่างประเทศ ข้อมูลการส่งออก-นำเข้าสินค้าอาศัยจากหลายแหล่ง เช่น สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร สำนักส่งเสริมสินค้าเกษตร และกรมการค้าภายใน

1.5 ประชากรและกลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มตัวอย่างได้แก่ เกษตรกร ผู้รับซื้อรายย่อยหรือผู้ค้าส่งค้าปลีก ผู้นำเข้า-ส่งออก ผู้ประกอบการอุตสาหกรรมและแปรรูป และหน่วยงานภาครัฐและรัฐวิสาหกิจที่เกี่ยวข้อง ด้านและจุดผ่อนปรนต่างๆ กรมศุลกากร สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร และอื่นๆ ซึ่งมีพื้นที่ในการศึกษา ได้แก่ ประเทศไทยในเขตภาคตะวันออก ได้แก่ จังหวัดจันทบุรี ระยอง และตราด และภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ได้แก่ ศรีสะเกษ

2) ประเทศกัมพูชา เก็บข้อมูลในจังหวัดกำโปง โสม กำปอต กำปงจาม และพนมเปญ

3) ประเทศเวียดนาม เก็บข้อมูลในจังหวัด Dong Nai, Tien Giang, Ben Tre, Baria Vungtau และ Binh Duong

ทั้งนี้การเก็บรวบรวมและลักษณะข้อมูลที่ได้รับเป็นไปตาม Diamond Model โดยมีกรอบคำถามที่เกี่ยวข้องกับนโยบายของรัฐ ยุทธการโครงสร้างและสภาพการแข่งขันของประเทศ อุปสงค์ในประเทศ อุตสาหกรรมสนับสนุนและต่อเนื่องภายในประเทศ และปัจจัยการผลิต จากนั้นนำข้อมูลที่ได้ไปศึกษาเปรียบเทียบ และวิเคราะห์ความสามารถทางการแข่งขัน อันจะนำไปสู่การกำหนดกลยุทธ์และข้อเสนอแนะภายในประเทศ